

מעבר לסיוע ההומניטרי: תוכנית לאזרחים ברצועת עזה היא הכרח אסטרטגי עבור ישראל

ד"ר טובי גרין ופרופ' ג'ונתן ריינהולד

מבט מבס"א, מס' 2,271, 5 במאי 2024

תקציר: כדי להצליח להביס את חמאס, על ישראל לקחת את היוזמה לחידוש מלאי הלגיטימיות הבינלאומית שהתרוקנו עקב המשבר ההומניטרי החרף ברצועת עזה. האשמה העיקרית מונחת על חמאס, שאינו מודאג ממצבם של אזרחי עזה, אך על ישראל מוטלת האחריות הציבורית - אפילו בעיני ארה"ב - על כך שלא עשתה מספיק להעברת סיוע. בטווח הקצר, המשבר מיצה את הלגיטימציה הדרושה להמשך התמרון הצבאי, כולל התכנון לכניסה קרקעית לרפיח. יותר מהגברת הלחץ על חמאס במשא ומתן על שחרור החטופים, היא הגבירה את הלחץ על ישראל. השלכות ההרס והאסון ההומניטרי ברצועת עזה – שכעת יש להבין אותו כאירוע בעל משמעות פוליטית גלובלית – מאיימות בפגיעה חמורה במוניטין של ישראל בטווח הארוך. חלק מהנזק עלול להיות בלתי הפיך, אך ייתכן שישראל תוכל להחזיר מידה משמעותית של לגיטימציה למלחמה. לשם כך עליה להיות פרואקטיבית, לא רק לאמץ מיד גישה עקבית למצב ההומניטרי בעזה, אלא גם לקשור את מטרות המלחמה לחזון מדיני מקובל ברמה הבין-לאומית, לעזה ולזירה הפלסטינית הרחבה. משמעות הדבר היא התיישרות עם ההצעות של ארה"ב לשלום אזורי, כולל נתיב אמין לפתרון 'שתי המדינות'. תנועה פרואקטיבית כזו תאפשר לישראל לעצב טוב יותר את התהליך ולצבור אשראי בינלאומי נחוץ. הצעות אלו מציבות לישראל גם את ההזדמנות למנף את אסון ה-7 באוקטובר להזדמנות דרמטית להשגת נורמליזציה עם סעודיה שחמאס ובעלות בריתה בהנהגת איראן ביקשו למנוע.

הקדמה: מה שרואים מכאן, לא רואים משם

בשבועות שלאחר ה-7 באוקטובר, לא רק הנשיא בידן הגיע להפגין סולידריות עם ישראל, אלא מנהיגי מעצמות מערביות נוספות, בהם בריטניה, צרפת וגרמניה, שתמכו בישראל ובזכותה להגן על עצמה. מנהיגים אלה היו מתואמים עם הציבור שלהם, [כשהסקרים](#) הראו גל רחב באהדה בינלאומית.

אולם הסקרים מראים שכבר בדצמבר התמיכה בישראל ירדה בחדות, והלחץ הפוליטי המקומי על מנהיגי המערב לרסן על מדינת ישראל גובר. ככל שהסבל האנושי ברצועת

עזה גדל - במיוחד ריכוז האוכלוסייה ברפיח, כמו גם המחסור החריף במזון בצפון הרצועה - כך גדל גם הלחץ הבינלאומי. כעת ישראל מתמודדת עם התנגדות בצורה לתקיפת רפיח, מה שבתורו מפחית את המינוף שלה בשיחות על החטופים.

בעוד שלישראלים רבים קשה להבין את הביקורת בעקבות ה-7 באוקטובר, חשוב להבין כיצד רואים את המלחמה מבחוץ. כבר בחודש ינואר נהרסו או ניזוקו כ-60% מיחידות הדיור ברצועה. על-פי הערכות, 1.7 מיליון מתוך 2.3 מיליון תושבי הרצועה עקורים פנימיים. רשת החשמל אינה פעילה, אין בתי ספר מתפקדים, ויש גישה מועטה לשירותי בריאות. מתקנים רפואיים רבים נוצלו לרעה על-ידי חמאס לשימושים צבאיים.

יש סיבות טובות להתייחס בספקנות לטענות של חלק מסוכנויות האו"ם, כולל אונר"א ולחלקים בעיתונות הבינלאומית. עם זאת, ההרס כתוצאה מהמלחמה ברצועה עזה מתועד בהרחבה וקיים קונצנזוס לגבי היקף ודחיפות הסוגיות הנתפסות כמוצדקות גם בקרב התומכים החזקים ביותר של ישראל, כולל ארה"ב ובריטניה שנלחמות ישירות בחות'ים.

ההרס האזרחי הנרחב היה בלתי נמנע עקב הטמעת חמאס וחטופים ישראלים באוכלוסייה האזרחית ומתחתיה. ישראל עשתה מאמצים משמעותיים להרחיק את האזרחים מאזורי הפעולה האינטנסיביים ביותר שלה, כך שהאחריות העיקרית היא של חמאס, שלא אכפת לו מאזרחי עזה. ישנם ספקות מוצדקים בנוגע למספר ההרוגים שדווחו על-ידי רשויות חמאס, וטענות צה"ל לגבי מספר ההרוגים המעורבים מצביעות על כך שאחוז ההרוגים הבלתי מעורבים עשוי להיות לא גרוע יותר, או אפילו טוב יותר, מאשר בלוחמה אורבנית המנוהלת על-ידי כוחות מערביים.

עם זאת, למספר הכולל של יותר מ-30,000 הרוגים, שצוטט בהרחבה בעולם ולא הופרך על-ידי צה"ל, יש השפעה משמעותית על דעת הקהל הבינלאומית. ישראל לא הצליחה להתחמק מביקורת, אפילו מצד הנשיא ביידן, על כך שהיא אינה נזהרת מספיק כדי למזער את הרג האזרחים.

בכל הנוגע לסיוע הומניטרי, ממשלת ישראל אומרת כי היא אינה מגבילה את הכמויות הנכנסות לרצועה ומאשימה את סוכנויות האו"ם בחוסר היכולת לספק סיוע. לא מן הנמנע שיש לכך הצדקה. למרות זאת, דוברי מחלקת המדינה [פירטו בפני עיתונאים](#) כיצד לדעתם שרים ישראלים מעכבים את הסיוע. אפילו הנשיא ביידן מתח ביקורת על ממשלת ישראל שלא עשתה את חלקה. הוא אמר בנאום "[מצב האומה](#)": "סיוע הומניטרי אינו יכול להיות שיקול משני או קלף מיקוח. הגנה והצלת חיים חפים מפשע חייבת להיות בראש סדר העדיפויות".

חוסר שביעות רצון עולמי זה מתפקודה של ישראל מלווה בקונצנזוס בינלאומי רחב על דחיפות המשבר והיקפו. [דו"ח בין-סוכנותי](#) שפורסם ב-18 במרס, המבוסס על מגוון מקורות, הגיע למסקנה: "רעב ממשמש ובא בנפות הצפוניות וצפוי להתרחש בכל עת בין אמצע מרץ למאי 2024". חלקים אחרים של השטח נמצאים לא הרחק מאחור.

משברי המחסה והמזון משפיעים כעת על נכונותו של ממשל ביידן לתמוך במבצע צבאי גדול ברפיח, שרוב הישראלים תומכים בו ושרבים מאמינים שהוא הכרחי להפלת שלטון חמאס בעזה.

בנוסף לכישלונה של ישראל באימוץ גישה משכנעת בנושאים הומניטריים והאשמה מצד בעלת בריתה הקרובה ביותר, הצגת האירועים על-ידי התקשורת הבינלאומית משמעותית לא פחות במאבק להשגת לגיטימציה. התקשורת הישראלית בדרך כלל אינה מציגה את התמונות, השמות, הפרצופים, או אפילו המספרים של נפגעים אזרחים פלסטינים שהקהל הבינלאומי חשוף אליהם, מדי יום.

מיידיות הזוועות תתעמם, אבל תמונות מתועדות יישארו לעד, והן ישמשו כדי להצית זיכרונות שבוע אחר שבוע, שנה אחר שנה, באינספור פורומים ציבוריים: באו"ם ובבתי המשפט הבינלאומיים; בהליכים משפטיים נגד מנהיגים ישראלים בסמכות שיפוט אוניברסלית; בדוחות לא ממשלתיים; בניתוח מדיה; בספרים, בסרטים דוקומנטריים, במחזות ובסרטים.

בתמצית, הרס עזה היא כיום פריט תרבותי ופוליטי קבוע ועולמי, לא פחות מהזוועות של חמאס ב-7 באוקטובר. הבולט מכולם, ישראל עומדת כעת לדיון בבית הדין הבינלאומי כנאשמת במשפט רצח עם שיימשך שנים.

ישראל עומדת לקבל מכה נוספת בבית הדין הבינלאומי, כאשר בית המשפט עשוי לספק [חוות דעת מייעצת](#) לפיה כיבוש "השטחים הפלסטינים" אינו חוקי. פסיקה פוטנציאלית זו, בשילוב עם משפט רצח העם, מסתכנת במתן תנופה חדשה לאין שיעור לתנועת ה-BDS. זה כולל לחץ עממי על ממשלות מערביות שהיו תומכות בולטות של ישראל, לשקול היטב את כל ההיבטים של היחסים הבינלאומיים שלהן, כולל סחר בנשק. הדבר גם מסכן את המגזר הפרטי בכל הנוגע להשקעות בישראל, במיוחד אם הוא אינו יכול להבטיח שמעורבות כלכלית תהיה מוגבלת לישראל ה'חוקית' בתוך הקו הירוק. ההשפעה על דעת הקהל ברבות ממדינות ערב, אסלאמיות ומדינות מתפתחות גם היא משמעותית.

מעגל התמיכה מתכווץ במהירות, כולל בארה"ב

ישראל תשמור על כמה תומכים בלתי מסויגים בארה"ב ובאירופה, אך תהיה מוגבלת לימין הפוליטי מכיוון שבמדינות רבות הנושא הופך ליותר ויותר מפלגתי. משמעות הדבר היא שאיכות היחסים של ישראל עם מדינות המערב עלולה להפוך רגישה יותר לעמדות פוליטיות של המפלגה בשלטון ושל פעיליה הקולניים ביותר.

השינויים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים הדרמטיים בארה"ב, משמעותיים מאוד. הקיטוב הפוליטי האמריקני החרף את הפערים המפלגתיים והדוריים. סקר שנתי שנערך לאחרונה על [גאלופ](#) הראה ירידה חסרת תקדים בקרב בני 18-34 שמחזיקים בראייה חיובית על ישראל, מ-64% ב-2023 ל-38% ב-2024. גם אלו עם ראייה חיובית של הרשות הפלסטינית צנחו אך רק מ-36% ל-32%. מספרים אלו לרוב יציבים, והצניחה מעידה על פגיעה קשה בתדמיתה של ישראל.

בעבר הניחו שמרכז הכובד בארה"ב הוא פרו-ישראלי יותר מאשר באירופה, עם קונצנזוס דו-מפלגתי. כיום יש פער עצום בעמדות בין הרפובליקנים לבין הדמוקרטים. רבים מסביבתו של ביידן רוצים שהוא יהיה קשוח יותר כלפי ישראל, וחוששים שבחירתו מחדש עומדת על כף המאזניים.

המחויבות האישית של ביידן לישראל הייתה אפוא גורם מכריע במדיניות ארה"ב. הוא לא התנגד חד-משמעית למבצע רפיח, רק התנה אותו בתוכנית אמינה להגנה על האזרחים המרוכזים בצפיפות. עם זאת, הוא אינו מרוצה מהעמדה של ישראל והממשל [שוקל](#) להציב תנאים לשימוש בנשק אמריקני. ללא אספקת נשק סדירה, לא ברור אם ישראל תוכל להשיג את יעדיה, במיוחד בזמן שישראל מעורבת בסכסוך דו-חזיתי עם חזבאללה שעלול להסלים בקלות.

אין ספק, קיימת השלכה שלילית לכל סיוע שנכנס לרצועת עזה ומגיע לידי חמאס. אך יש עלויות צבאיות ודיפלומטיות גבוהות יותר אם ישראל לא תבטיח הכנסת סיוע מספיק. הפלת חמאס תלויה אפוא בדאגה מוגברת ולא נמוכה, למצב ההומניטרי. באופן גורף האינטרס של ישראל הוא לעזור לביידן לעזור לישראל.

לכל מי שחשב שישראל יכולה לצמצם את התלות שלה בושינגטון, יש לשים לב שרוסיה מעמיקה עוד יותר עם השותפות שלה עם איראן, ונראה שסין מממשת את

ההזדמנות לזכות בתמיכה בעולם המתפתח על-ידי מיצובה כ'מתווכת כנה', לעומת תמיכתה של וושינגטון בישראל. לפי הדיווחים, האנטישמיות גברה [ברשתות החברתיות הסיניות](#).

איך ישראל יכולה להתאושש

עתיד טוב ובטוח יותר לישראל, ולמעשה גם עבור הפלסטינים, תלוי בהפלת משטר חמאס האכזרי, הסדיסטי והמרושע. עם זאת, המשבר ההומניטרי מגביל את הלגיטימציה שישראל צריכה כדי לממש את מטרות המלחמה המיידיות שלה, כולל ברפיח. בטווח הארוך יותר, ההרס שנגרם בעזה עלול להותיר את ישראל עם נזק עצום ומתמשך.

אבל יש דרך חזרה. ההצלחה תלויה בתמיכה המתמשכת של הנשיא בידן. כדי לסייע לנשיא לסייע לישראל להשיג את יעדיה האסטרטגיים, על ישראל לנקוט ביוזמה ולפעול כמיטב יכולתה במהירות, בנמרצות ובנחרצות לשיפור המצב ההומניטרי בעזה. מניעת ממחסור חמור במזון ומחלות מלהידרדר לרעב המוני צריכה להיות בקרב מקבלי ההחלטות הישראליים לא רק כאל ציווי מוסרי, אלא כציווי אסטרטגי מוחץ ומיידי. עשיית הכל כדי לטפל במצב ההומניטארי אמורה לרוכך, אם לא לכבות לחלוטין, את ההתנגדות האמריקנית למבצע ברפיח.

מעבר למשבר ההומניטרי המיידי, ישראל חייבת לממש את ההזדמנות שמציעות ההצעות האזוריות של ממשל בידן. האינטרס של מדינות ערב, כולל סעודיה, לתרום לייצוב הזירה הישראלית-פלסטינית ולנרמל את היחסים עם ישראל היא הזדמנות עצומה.

על-ידי קבלת החזון האמריקני לאופק דיפלומטי הכולל מדינה פלסטינית, (עם כל התנאים הנדרשים כולל פירוז) והסכמה לגישה מעשית צעד אחר צעד בתחום האזרחי, שאינה מתפשרת על ביטחון ישראל, תיצור ישראל בסיס לדיון מהותי על המשילות האזרחית בעזה שלאחר חמאס, אשר יכולה לכלול את מדינות ערב שישראל מקווה להבטיח את שיתוף הפעולה שלהן, ולאפשר אסטרטגיה ארוכת טווח שתדחוק לשוליים את הפלסטינים הקיצוניים שנתמכים על-ידי איראן.

בהמשך הדרך, תתעורר מחדש התקווה לדיבידנדים הכלכליים, הביטחוניים והדיפלומטיים העצומים הקשורים לנורמליזציה של היחסים עם סעודיה. לא פחות חשוב, ישראל תצטייד בהפרכה רבת עוצמה כנגד האשמות של רצח עם, או בכיבוש בלתי חוקי.

אם ישראל תיקח יוזמה, ולא תיגרר, היא יכולה לעצב טוב יותר את התהליך ולצבור באשראי בינלאומי נחוץ.

ישראל צריכה גם להתרחק מהתפיסה, המשתמעת [ממסמך "היום שאחרי"](#) שיצא ממשד ראש הממשלה, שדה-רדיקליזציה קודמת לשיקום. ברור שסדר העדיפויות הראשון הוא הפלת חמאס והבטחת הביטחון והסדר הציבורי. עם זאת, ללא תוכנית אמינה למשילות אזרחית ולשיקום, ייווצר ואקום שבו האידיאולוגיה של חמאס תמשיך לשגשג. לעומת זאת, הגדרת דרך לשיקום תיצור אפשרות להראות שיש דרך טובה יותר. בהקשר זה, על ישראל לטפח את [האלטרנטיבה הטובה ביותר האפשרית לחמאס](#). זה יכול להיות למשל מנגנון בגיבוי מדינות ערביות תחת מטריית הרשות הפלסטינית, אבל עם ממשל בראשות מישהו כמו ראש הממשלה הפלסטיני ה"טכנוקרטי" לשעבר, סלאם פיאד.

כעת, רוב הישראלים לא יכולים לשמוע על, ועוד פחות מזה, לדבר על, מדינה פלסטינית. אבל כדי להימנע מלהיחפר בבור האסטרטגי העמוק, זה חייב להשתנות.

ביידן וצוותו אינם שוגים באשליות שהסכם שלום ישראלי-פלסטיני הוא הצעה ריאלית בטווח הקצר-בינוני, אבל הם מאמינים שכדי להרחיב את הסכמי אברהם חייב להיות אופק מדיני אמין שיכלול מדינה פלסטינית.

ייתכן שיש סיכוי קטן להנהגה פלסטינית שתהיה מוכנה לקדם ברצינות את המדינה הפלסטינית בתנאים שאפילו ממשלת מרכז-שמאל יכולה לחיות איתם. אבל על-ידי התאמת חזון עתידי של ישראל ושל מדיניותה בשטחים, עם גישה המקובלת ברובה בבירות המערב ובקרב מדינות ערב המתונות, ישראל תוכל להעביר את הלחץ הדיפלומטי לצד הפלסטיני. ישראל תמיד הרוויחה כשהיא נתפסה כצד החותר לשלום ומוכן לפשרות סבירות כדי להשיגו, גם אם הצד השני חסר רצון או יכולת.

פרופ' יונתן ריינהולד הוא ראש החוג למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן וחוקר בכיר במרכז בס"א. ד"ר טובי גרין הוא מרצה בחוג למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן וחוקר במרכז בס"א.